

**II. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES /
TRADUCTIONS – TRADUCTOLOGIE / TRADUCERI –
TRADUCTOLOGIE**

German Translation Theories and Their Practicalness

Les théories traductologiques allemandes et leur applicabilité dans la pratique de la traduction

Teorii traductologice germane și aplicabilitatea acestora în practica traducerii

Carol Alexandru MOHR

Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării
Str. Universității 13, 720229 Suceava
Carl@Mohr.ro

Abstract

The translator should not be perceived as a simple producer of texts based on other texts, but as an expert, with skills, tasks and precise responsibilities, who works in cooperation with other "actors", that are part of the translating process. Text translating is not a simple linguistic act, but a complex one, that involves Linguistics, Hermeneutics (because texts must be interpreted) and Semiology (because signs and symbols must be decoded). In this paper is being explained the difference between translation studies (or translatology) and the linguistic theory of translation and why translational concepts like "purpose", "adequacy" and "actor" (as they were defined by Reiß, Vermeer and Mänttari) are essential and necessary required for a complete description and a responsible fulfillment of translating acts.

Résumé

Le traducteur ne doit pas être regardé comme simple producteur de textes qui ont à la base d'autres textes, mais comme un expert, ayant des compétences, des attributions et des responsabilités précises et déployant son activité en coopération avec d'autres « actants » impliqués dans l'acte de la traduction. La traduction des textes n'est pas un acte purement linguistique, mais un acte complexe, de nature linguistique, herméneutique (car les textes doivent être interprétés) et sémiologique (parce que des signes et des symboles doivent être décodés). Dans cet ouvrage nous expliquons la différence entre la traductologie et la science linguistique de la traduction et nous montrons pourquoi des notions traductologiques comme « but », « adéquation » et « actant » (telles qu'elles ont été définies par Reiß, Vermeer et Mänttari) sont essentielles et nécessaires pour la description complète et pour la réalisation responsable des actes de traduction.

Rezumat

Traducătorul nu trebuie privit ca simplu producător de texte pe baza altor texte, ci ca expert, cu competențe, atribuții și responsabilități precise, care își desfășoară activitatea în cooperare cu alți „actanți” implicați în actul traductiv. Traducerea textelor nu este un act pur lingvistic, ci un act complex de natură lingvistică, hermeneutică (căci textele trebuie interpretate) și semiologică (pentru că trebuie decodate semne și simboluri). În prezenta lucrare se explică care este diferența dintre traductologie și știința lingvistică a traducerii și de ce noțiuni traductologice precum „scop”, „adecvare” și „actant” (așa cum ele au fost definite de Reiß, Vermeer și Mänttari) sunt esențiale și necesare pentru descrierea completă și îndeplinirea responsabilă a actelor traductive.

Keywords: *translation, translatology, skopos, adequacy, fidelity.*

Mots-clés: *traduction, traductologie, skopos, adéquation, fidélité*

Cuvinte cheie: *traducere, traductologie, skopos, adecvare, fidelitate.*

1. Imagini lingvistice ale noțiunilor de „traductologie” și „mediere lingvistică” în glosocosmosul german

Consider că o lucrare cu un asemenea titlu ar trebui să înceapă cu definiția traductologiei și cu evidențierea diversității accepțiilor celor mai importanți termeni „tehnic” ai traductologiei. Definirea traductologiei, ca disciplină [1] sau știință [2], nu este posibilă fără specificarea obiectului acesteia [3]. În multe lucrări traductologice germane este utilizat termenul de „mediere lingvistică” (*Sprachmittlung*) pentru a desemna actele de traducere și interpretariat. Termenul traductologie (< fr. „traductologie”) datează abia din 1972 și a fost creat de germanistul, traducătorul și filozoful francez Jean-René Ladamir. Traductologia poate fi definită ca disciplina sau știința care studiază actele de mediere lingvistică și produsul acestora. Deși este necesar a fi dată la începutul lucrării, această definiție nu este nici completă și nici unanim acceptată. Din acest motiv, trebuie să o privim, în cadrul acestei lucrări, doar ca definiție preliminară analizei conținutului noțiunii.

Statutul traductologiei este controversat. Pe de o parte, hermeneuții și traducătorii de literatură consideră deseori traducerea o artă, traducătorul fiind mediator și creator în același timp, adică un autor ancorat într-un anumit timp istoric, având la dispoziție mijloacele de informare și expresie specifice unui anumit stadiu de evoluție al limbii și culturii. În acest caz, traductologia nu ar putea avea alt obiect decât studiul sincron și diacronic al funcției traducerii în plan social și cultural și anumite aspecte stilistice. Pe de altă parte, mulți învățați [4] consideră că studiul traducerii (ca proces și ca produs) face parte integrantă din obiectul lingvisticii și că, prin urmare, traductologia nu este și nu poate fi o disciplină de sine stătătoare. În fine, există și părerea că traductologia a ieșit „de sub tutela lingvisticii”, dobândind un „statut de independență, fie sub denumirea, practică în lumea francofonă, de *traductologie* [5], fie sub cea folosită în lumea anglo-saxonă, de *Translation Studies* sau cea germană, de *Übersetzungswissenschaften*” [6]. Consider că nici unul din cele trei puncte de vedere exprimate mai sus nu este pe deplin riguros, însă fiecare dintre ele conține nuanțe obiective, care le relativizează pe celelalte două.

Pentru desemnarea „științei traducerii” și a obiectului acesteia, în limba germană sunt folosiți mai mulți termeni, de exemplu:

- *Theorie der Übersetzung* [7], *Übersetzungswissenschaft*, *Translatologie* – pentru traductologie;

- *Übersetzung*, *Sprachmittlung*, *Translation* – pentru obiectul traductologiei.

Alți termeni de bază, cum ar fi *echivalență*, *fidelitate* sau *adecvare*, nu exprimă în toate teoriile traducerii mereu aceeași noțiune și de multe ori, în loc să lămurească lucrurile, le complică în mod inutil. Metalimbajul traductologiei nu este unitar și se pare că nici nu există preocupări științifice serioase de standardizare a acestuia. Se creează impresia că traductologii, adică cei care studiază modul cum se transmite un mesaj între un emițător și un receptor care nu cunosc o limbă comună, nu pot sau nu vor să găsească un limbaj științific comun, în care să poată discuta.

Întrucât în limba comună și în vorbire, „traducere” este cuvântul cel mai folosit pentru a desemna transpunerea în altă limbă, atât a textelor cu formă fixată, perfect reproductibilă (de obicei scrise), cât și a mesajelor sau discursurilor orale, putem admite că a fost rațională introducerea, din necesități de precizie terminologică, a hiperonimului *mediere lingvistică* pentru a desemna actele de traducere și interpretariat. Însă unii teoreticieni ai traducerii (printre care Otto Kade, Hans Josef Vermeer, Katharina Reiß) au considerat sfera noțiunii *mediere lingvistică* prea îngustă pentru a face referință la actul traductiv, întrucât acesta presupune, pe lângă *mediere lingvistică*, și *mediere culturală*. Din acest motiv, în anii '60 ai secolului trecut, a fost introdus în limbajul german de specialitate termenul „Translation” [8], un neologism, care de fapt exista în limba germană încă din secolul al XV-lea, dar ieșise din uz. Pe baza acestui termen pivot, au fost creați (în mod voit!) termenii germani *Translator*, *Translat*, *Translatologie*, având semnificațiile *mediator lingvistic și*

cultural, produs al unui act traductiv și, respectiv, *traductologie*. Acești termeni cunosc în prezent o răspândire din ce în ce mai mare în lucrările traductologice germane, în defavoarea termenilor *Sprachmittlung* și *Sprachmittler*. Am decis ca în prezenta lucrare să nu renunț la utilizarea calcurilor *mediere lingvistică* și *mediator lingvistic*, considerând că acești termeni exprimă implicit aspectul transferului cultural, căci, după cum sesizează Ioan Oprea,

„[...] *traducerea este mai mult decât transpunerea elementelor unui text sau decât transpunerea textului respectiv, fiindcă este, de fapt, transpunerea unui mod de gândire în altul (situație previzibilă din relația nemijlocită dintre limbă și gândire), este transpunerea dintr-o cultură în alta (datorită relației dintre limbă și cultură), dintr-o tradiție în alta (fiindcă orice limbă este urmarea unei tradiții și expresia unei tradiții), dintr-o lume în alta (ținând cont că fiecare limbă reprezintă și un mod de a vedea realitatea, specific comunității care o vorbește)*” [9].

În privința relației dintre limbă și cultură, reputatul profesor de filozofie Battista Mondin afirmă în mod corect că analizând limba poți determina cultura.

„*Din analiza amănunțită a întinderii semantice a limbii unui grup social, îi iese la lumină cultura: dacă este vorba de o cultură elementară, prefilozofică, mitică sau de o cultură religioasă, de o cultură științifică, tehnică, umanistă, consumistă etc.*” căci „*cultura, sufletul unui popor, se oglindește în întregime, chiar dacă nu întru totul limpede, în limbă*” [10]

– susține Mondin.

2. Două teorii privind actul traductiv și scopul acestuia

În intenția de a determina dacă există principii și teorii traductologice **aplicabile eficient** în practica traducerii, dar și pentru a încerca să clarific raportul dintre lingvistică și traductologie, am ales să prezint mai detaliat două teorii traductologice, pe cât de reprezentative, pe atât de controversate, și anume:

- teoria scopului („*Skopostheorie*”), elaborată de Hans J. Vermeer și Katharina Reiß

și

- teoria actului traductiv („*Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*”) susținută

de Justa Holz-Mänttari ca teză de doctorat în 1984.

Dar pentru a înțelege ce au reprezentat cele două teorii la data elaborării lor, este important să aruncăm o privire în istoria filozofiei și teoriei traducerii. Se pare că lucrarea cea mai sistematică și completă care tratează această temă este *Übersetzungstheorien: Eine Einführung* de Radegundis Stolze. Ediția a patra a acestei lucrări (apărută în 2005) este sursa principală din care am extras unele aspecte concludente din istoria teoriei traducerii.

2.1. Evenimente reprezentative din istoria traducerii și teoriei despre traducere

Dintotdeauna actul traductiv a fost necesar pentru medierea între limbi și culturi diferite. Găsim la unii traducători importanți expuneri cu privire la metoda lor de a traduce. Cicero (106-43 î. Hr.), pe care Stolze îl consideră cel mai important traducător al antichității clasice [11], susține în reflecțiile sale asupra traducerii, că nu trebuie copiate imagini verbale, ci redat sensul. Deși traducerile sale din greacă în latină sunt caracterizate de emulație, el s-a străduit să transpună precis terminologia filozofiei grecești și a dat numeroase explicații de motivare a soluțiilor traductive pe care le-a utilizat. Ieronim (Hieronymus, 348-420 d. Hr.), autorul primei traduceri complete a Bibliei în limba latină, contribuie și el la îmbogățirea teoriei despre traducere. În epistola sa către senatorul roman Pammachius, el susține ca principiu traductiv primordialitatea sensului față de cuvânt, exceptând de la acest principiu textul Sfintei Scripturi, unde – spune el - și „ordinea cuvintelor exprimă un mister” [12]. Un important salt calitativ în tradiția cugetărilor despre traducere îl produce Martin Luther (1483-1546), autorul traducerii Bibliei în limba germană. Luther este adeptul unei exprimări libere chiar în cazul traducerii textelor sacre ale Scripturii. A devenit celebră maxima sa exprimată în „Scrisoarea deschisă despre traducere”: „*Rem tene, verba sequentur!*” [13],

adică „*Pătrunde sensul, cuvintele vor veni de la sine!*”. Luther considera că traducătorul trebuie să aibă un fin simț al limbii țintă pentru a putea realiza texte, care să producă efectul dorit asupra receptorilor. De la Luther provine și termenul *Verdeutschung*, care este substantivizarea infinitivului german *verdeutschen*. Prin urmare, Luther nu și-a propus, asemenea lui Ieronim, să traducă *ad litteram* Biblia, ci să o transpună în limba germană, înțelegând traducerea ca act de adaptare la **uzul limbii țintă**.

Se poate spune că până la începutul secolului al XIX-lea toate teoriile „pre-științifice” despre traducere gravitau în jurul dihotomiei fidelitate față de original – libertate în exprimare. În 1813, Friedrich Schleiermacher publică eseu *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens (Despre diversele metode de traducere)* în care prezintă principiile pe care le-a aplicat la traducerea *Dialogurilor* lui Platon. În doctrina hermeneutului Schleiermacher, textele se împart în două mari categorii, și anume: texte în care se reflectă originalitatea autorului și texte pur descriptive, rezultate din necesitatea de comunicare. Textele din cea de-a doua categorie sunt considerate de Schleiermacher nedemne de asocierea cu lexemul *Übersetzen* (care desemnează *actul traductiv*), el folosind în mod peiorativ cuvântul *Dolmetschen* pentru a desemna transpunerea acestora în altă limbă [14]. Schleiermacher susține că numai transpunerea în altă limbă a operelor autentice merită a fi analizată și teoretizată, întrucât traducerea celeilalte categorii de texte este o activitate banală, mecanică, pe care o poate practica oricine cunoaște două limbi la nivel mediu.

Toți cei anterior menționați au fost traducători. Din secolul al XIX-lea traducerea începe să fie studiată în mod științific de lingviști, căci aceștia, încercând să determine ce este universal și ce este particular în limbă, nu puteau evita cercetarea traducerii. După cum constată George Steiner în *După Babel*,

„*teoria lingvistică se referă în mod hotărât la faptul că traducerea, îndeosebi între limbi diferite [15], este sau nu este posibilă în realitate. În filozofia limbii se pot și s-au afirmat două puncte de vedere radical opuse. Unul susține că structura de bază a limbii este universală și comună tuturor oamenilor [...] Traducerea poate fi realizată tocmai deoarece acele universalii ascunse, de ordin genetic, istoric, social, din care derivă toate gramaticile pot fi reperate și recunoscute ca acționând în fiecare limbaj uman, oricât de unică sau bizară ar fi forma sa superficială [...] Punctul de vedere opus [...] susține că structurile universale de adâncime sunt impenetrabile investigației logice și psihologice sau se află într-o stare atât de abstractă, atât de generalizată încât ating aproape banalul [...] Traducerea este (în acest caz) [16] o convenție de analogii aproximative, o comparație în linii mari, abia tolerabilă când cele două limbi sau culturi în discuție sunt înrudite, dar cu totul falsă când este vorba de limbi îndepărtate și sensibilități foarte deosebite” [17].*

Desigur că cele două puncte de vedere extreme nu sunt îmbrățișate de toți lingviștii. De fapt, susține George Steiner „*adesea nici una dintre poziții nu este menținută cu rigoare absolută până la sfârșit*” [18]. Expunerea modului în care traducerea este analizată în scrierile lingvistice din ultimele două secole depășește cadrul prezentei lucrări. O prezentare amplă și destul de sistematică a acestei teme o găsim în lucrările deja amintite ale lui George Steiner (1983) și Radegundis Stolze (2005). Este util însă a se aminti în acest context că eseuul lui Eugen Coșeriu: *Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie (Problematizări greșite și problematizări corecte în teoria traducerii)* [19] aduce importante clarificări necesare înțelegerii ansamblului teoriilor lingvistice ale traducerii și reprezintă totodată un punct de plecare al unei posibile diferențieri între ȘTIINȚA LINGVISTICĂ A TRADUCERII și TRADUCTOLOGIE. Acest eseu a fost prezentat la simpozionul *Theory and Practice of Translation*, organizat la Stockholm în septembrie 1976, de Fundația Nobel. După cum constată Erich Prunč [20], Coșeriu este primul lingvist care formulează explicit un *principiu al finalității* în traducere. În lucrarea menționată, Coșeriu consideră că teoria traducerii ar trebui să fie o parte a lingvisticii textului (deci nu o disciplină de sine stătătoare), însă lingvistica textului încă nu a reușit să-și delimiteze exact obiectul și nici să-și identifice și să-și sistematizeze toate „categoriile” [21]. El are în vedere și anumite aspecte extralingvistice. Coșeriu

menționează că aprecierea calității traducerii unui text nu poate fi făcută fără a se ține cont de **scopul** urmărit prin traducere:

„*Un ideal general valabil al traducerii este o contradictio in adiecto, căci nu poate exista un invariant optim general valabil pentru traducere, așa precum nu există un optim general pentru vorbire. Traducerea este mai degrabă analogă vorbirii și, din acest motiv, sunt valabile, atât în cazul traducerii, cât și în cazul vorbirii, doar norme motivate și diferențiate de finalitatea urmărită. Din același motiv, nu există nici „cea mai bună traducere” absolută a unui text. Există numai cea mai bună traducere a unui text raportată la anumiți receptori, un anumit scop și o anumită situație istorică*” [22].

Analizând în detaliu și în ansamblu tezele lui Coșeriu cu privire la teoria traducerii, putem să ne întrebăm:

- dacă recentele teorii, care susțin ruperea traductologiei de lingvistică, nu sunt, de fapt, simple „variațiuni pe teme de Coșeriu” dar și
- dacă actele traductive și produsul acestora, condiționate de receptori, scopuri și situații, dar și de o ierarhizare extralingvistică a valorilor, pot fi cercetate exclusiv pe cale lingvistică.

2.2. Σκοπός și traducere

Deși unii autori îl consideră pe Eugene Nida (creatorul conceptului de *echivalență dinamică*) primul traductolog care iese de sub imperialismul lingvisticii și întemeiază traductologia ca disciplină proprie, abia Hans J. Vermeer și Katharina Reiß se desprind în mod decisiv de lingvistică, considerând că prin această știință nu pot fi găsite soluții la probleme esențiale ale traducerii. Ei așează teoria traducerii într-un cadru nou, declarând că factorul determinant al tuturor traducerilor este **scopul** [23]. Într-un mod provocator, ei declară:

„*Für die Translation gilt: 'Der Zweck heiligt die Mittel'*” [24],

ceea ce tradus interliniar în limba română înseamnă: „*Pentru traducere este valabil: 'Scopul sfințește mijloacele'.*” Românizarea acestei traducerii interliniare (adică adaptarea culturală) ne poate conduce la soluția: *'Scopul scuză mijloacele'*. Însă, având în vedere *scopul* prezentei lucrări, dacă vrem să aplicăm teoria traductologică pe care tocmai am început să o prezint, nu putem traduce altfel decât: *'În traducere, scopul consacră mijloacele'*.

Această teză a stârnit (încă de la publicarea ei, în 1984) controverse aprinse, pe de o parte datorită faptului că venea în contradicție cu teoriile lingvistice ale traducerii, dar și datorită unor cauze sociale și culturale specifice mediului german în perioada de după cel de-al doilea război mondial. Teza contravenea imaginii generale despre știință, susține Erich Prunč [25]. Mediile științifice și culturale germane erau (și sunt încă) marcate de universal stigmatizatul trecut național-socialist. În plus, la acea vreme, în RDG știința era folosită ca instrument ideologic. În asemenea condiții, este de înțeles faptul că oamenii de știință și intelectualii autentici aveau tendința să respingă aprioric un principiu de tipul „*scopul consacră mijloacele*”, căci îl percepeau ca fiind un slogan oportunist.

Doctrina a fost semnalizată lumii științifice și prin introducerea unui nou termen. Vermeer și Reiß utilizează pentru a desemna conceptul central al teoriei lor termenul grecesc *skopos*, însă întâlnim foarte frecvent în textul lor și echivalentul german *Zweck* (*scop*). Ei, în mod intenționat, nu-și numesc doctrina *Zwecktheorie*, ci *Skopostheorie*, parcă pentru a atrage atenția și pe cale stilistică asupra faptului că este vorba de o abordare teoretică inedită a teoriei traducerii. Autorii susțin că factorul determinant al oricărei traducerii este scopul acesteia și motivează acest punct de vedere în modul următor: obiectul actului traductiv este un text care a fost produs în limba sursă într-un anumit scop. Produsul actului traductiv are, de asemenea, un scop, care însă, în cele mai multe situații, este diferit de scopul textului original. Atât textul original, cât și produsul traducerii acestuia, trebuie privite ca **oferte de informații**. Textul original constituie pentru un potențial receptor, deci și pentru traducător, o ofertă de informații, care poate fi percepută și interpretată în mod diferit. Textul produs de traducător constituie, de asemenea, o ofertă de informații, care suportă

percepții și interpretări diverse. Modul de interpretare este influențat de situația sau starea de fapt în care sau pentru care a fost produs textul.

De exemplu, scopurile și situațiile în care a fost tradusă Biblia de Ieronim (Hieronymus) și Martin Luther sunt complet diferite (chiar antagonice am putea spune [26]). Și acest aspect se reflectă în traducere. Dacă însă analizăm efectul determinat de cele două traduceri, nu putem face o ierarhizare axiologică a acestora (ci, cel mult o foarte aproximativă ierarhizare din punctul de vedere al principiilor teoriilor lingvistice ale traducerii). Dar putem afirma cu certitudine că hagiocosmosul catolic și glosocosmosul [27] german ar fi avut astăzi cu totul alte forme și conținuturi dacă aceste două traduceri nu ar fi existat.

Importanța scopului traducerii nu este de neglijat nici în cazul traducerii textelor științifice, inclusiv a celor din domeniul lingvisticii. Acest aspect poate fi exemplificat prin modul în care a fost tradus în limba română titlul importantei opere humboldtiene *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. Eugen Munteanu, primul și până în prezent singurul traducător al acestei opere, traduce titlul prin *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității* [28]. Valentin Negoită și Ștefan Avădanei, traducătorii lucrării *După Babel* a lui George Steiner, în care este citat titlul amintitei opere a lui Humboldt, aleg varianta de traducere *Despre deosebirea dintre structurile limbilor omenești și influența ei asupra evoluției spirituale a rasei umane* [29].

Analizate din perspectiva teoriilor lingvistice ale traducerii, se alunecă ușor într-un spațiu dihotomic: **ori** Munteanu are dreptate, **ori** Negoită și Avădanei. Dacă însă avem în vedere scopul pentru care au lucrat cei doi traducători (și anume, Munteanu pentru a revela lumii științifice românești universul gândirii lui Humboldt, iar Negoită și Avădanei pentru a descoperi aceleași lumi științifice gândirea lui Steiner, în care sunt încorporate percepții subiective ale ideilor humboldtiene), ieșim din cadrul dihotomic și pătrundem în spațiul mai generos al ambivalențelor, în care **și** Munteanu, **și** Negoită + Avădanei pot avea dreptate. În aceasta constă deosebirea esențială dintre știința lingvistică a traducerii și ceea ce trebuie să devină traductologia.

Teoria lui Reiß/Vermeer, care își revendică pretenția de a fi o *teorie generală a traducerii* [30], este sintetizată în șase reguli, pe care autorii le prezintă în capitolul *Rezumatul teoriei generale a traducerii* [31]. După cum sunt formulate, aceste reguli traductologice nu pot fi traduse în altă limbă, decât aplicând însăși teoria pe care ele o statuează, adică recunoscând rolul determinant al scopului în orice proces traductiv. Și având în vedere „scopul” prezentei lucrări, o traducere adecvată a acestor reguli poate fi următoarea:

- 1) O traducere este condiționată de scopul acesteia.
- 2) O traducere este o ofertă de informații în cultura și limba țintă, raportată la o ofertă de informații din cultura și limba sursă.
- 3) O traducere este o imagine ne-univoc inversabilă a unei oferte de informații.
- 4) O traducere trebuie să aibă coerență internă.
- 5) O traducere trebuie să aibă coerență în raport cu textul sursă.
- 6) Regulile prezentate mai sus sunt ordonate ierarhic, în sens descrescător din punct de vedere al importanței.

Precizăm că în formularea celor șase reguli, *traducere* este folosit cu sensul de produs al actului traductiv [32]. Primul impuls al lingviștilor care citesc aceste reguli (în special dacă cunosc doar fragmentar contextul) este acela de a formula o a șaptea regulă, și anume:

- 7)* Primele șase reguli se abrogă.

Și într-adevăr, regulile par la prima vedere formulate cu SCOPUL de a atrage oprobiul lingviștilor. Analizând teoria, ne dăm seama că ideile pe care aceasta le conține puteau fi exprimate și într-o formă mai acceptabilă pentru lingviști. Însă se pare că autorii au vrut să șocheze, pentru ca în acest mod să atragă atenția specialiștilor și nespecialiștilor, oamenilor de știință și oamenilor simpli, că traductologia nu trebuie redusă la o teorie lingvistică a traducerii.

Tot cu aceasta intenție (și nu din necesități de nuanțare semantică sau precizie terminologică) Vermeer și Reiß folosesc termenii *Skopos* alternativ cu echivalentul german *Zweck* (*scop*), *Adäquatheit* alternativ cu *Angemessenheit* (*adecvare*), iar *Kohärenz* (*coerență*) nu este folosit numai cu accepția tradițională (adică pentru a exprima caracteristica unui text sau a unui discurs de a fi coerent) [33]. În regula 5) întâlnim termenul de *coerență internă*, care reprezintă coerență intratextuală iar în regula 6) apare noțiunea *coerență în raport cu textul sursă*, adică coerență intertextuală (noțiune similară celei de *fidelitate*). Neobișnuită este și desemnarea atât a textului sursă, cât și a produsului actului traductiv ca *ofertă de informații* (vezi regula 2), adică ca întreg a cărui elemente și componente pot prezenta relevanță diferită pentru diverși receptori, în diverse situații. Receptarea textului reprezintă o permanentă interpretare și, după cum voi arăta în exemplul de mai jos, nu numai în cadrul traducerii interlingvistice, ci și în cadrul traducerii intralingvistice (care însoțește lectura, citarea etc.).

Lingvistul Ioan Oprea, referindu-se la *reconstrucția textului în traducere* (în special a textului filozofic) pornește de la o afirmație a lui Paul Ricoeur:

„În mod realist, Paul Ricoeur apreciază că o traducere bună trebuie să țintească spre o echivalență cu originalul, iar nu spre o identitate cu el, fiindcă aceasta nu s-ar putea realiza” [34].

Ca referință bibliografică, este indicată lucrarea lui Paul Ricoeur, *Despre traducere*, apărută la Editura Polirom în 2005, în traducerea Magdei Jeanrenaud. Mergând la sursa citată, întâlnim textul:

„O traducere bună nu poate decât să țintească spre o echivalență presupusă și nu spre una întemeiată pe identitate de sens demonstrabilă [35].”

Cuvântul *presupusă* a fost eliminat (în mod intenționat sau neintenționat) de Ioan Oprea, întrucât nu a fost considerat sau nu a fost perceput ca fiind relevant. Aceasta înseamnă că afirmația lui Ricoeur a fost interpretată. Analizând în ansamblu textul lui Ioan Oprea, constatăm că într-adevăr cuvântul *presupusă* nu prezintă relevanță pentru ceea ce autorul a vrut să spună. Intenția sa a fost doar să sublinieze diferența dintre noțiunea de echivalență și cazul particular de echivalență care este identitatea. Aceeași porțiune din traducerea românească a lui Ricoeur, va fi cu siguranță interpretată altfel de alte categorii de receptori. Un matematician, de exemplu, deducând din textul lui Ricoeur că traducerea nu presupune, ca în matematică, o relație reflexivă, simetrică și tranzitivă, va percepe sintagma *echivalență presupusă* ca expresie a unei noțiuni diferite de noțiunea de *echivalență*. Și pentru un jurist, cuvântul *presupus / presupusă* ar prezenta importanță, pentru că în limbajul juridic *delincvent* și *presupus delincvent* (adică *învinuit* sau *inculpat*) reprezintă noțiuni diferite. Din altă perspectivă, dacă privim modul în care diverși lingviști și teoreticieni ai traducerii au definit noțiunea de echivalență, asocierea atributului de *presupus* cu termenul de *echivalență* nu pare deloc nepotrivită, ci dimpotrivă, necesară și esențială. Lucrarea lui Erich Prunč *Einführung in die Translationswissenschaft (Introducere în traductologie)* conține un capitol intitulat „*Im Gestrüpp der Äquivalenzbeziehungen*” („În hățișul relațiilor de echivalență”). Cu toate că sunt explicate și exemplificate diferite hiponime ale termenului echivalență (de exemplu: echivalență denotativă, conotativă, textuală, pragmatică, formal estetică, formală etc.) [36], hățișul noțional „echivalență” nu poate fi sistematizat: se pare că numărul noțiunilor de echivalență este aproape la fel de mare ca și numărul teoreticienilor traducerii care au reușit să câștige o anumită notorietate. Acest spectru noțional eterogen pare a fi dominat de conceptul de „echivalență dinamică” creat de Eugene Nida. Acesta consideră că „echivalența dinamică” există atunci când textul în limba țintă (adică produsul actului traductiv) este adaptat realităților din cultura țintă, astfel încât mesajul textului sursă să fie menținut dar și să producă un efect identic în cultura țintă [37].

Și mediatorii lingvistici interpretează textul sau discursul sursă din perspectiva scopului și funcției pe care produsul actului traductiv trebuie să le aibă. Acestea pot fi diferite de scopul și funcția textului original. De exemplu, textul unei legi emise de organul legislativ al Republicii Federale Germania are scop normativ, însă traducerea acestui text poate avea scop pur informativ. Privind astfel lucrurile, noțiunea de text ca „oferta de informații” (din care poate fi reținut doar ce este relevant din perspectiva unui anumit scop) nu este lipsită de teamei.

Cea de-a treia regulă din teoria lui Vermeer și Reiß, se referă la ne-univocitatea inversabilității produsului actului traductiv. Dacă luăm în considerare părerea altor lingviști sau învățați care s-au ocupat de teoria traducerii, această lege pare a fi, dacă nu falsă, cel puțin lipsită de atributul generalității. „*De fapt, fiecare traducere se face cu prețul unui compromis*”, susține Solomon Marcus [38], pentru a se întreba apoi retoric: „*Chiar fiecare?*”. Căci, spune el în continuare „*textele matematice par a suporta o traducere perfectă dintr-o limbă în alta*”. În același context, îl citează pe Marcel Govaert, care propune testul retraducerii în limba sursă drept criteriu al calității traducerii. Marcus merge mai departe și, prin extinderea așa-numitului test al retraducerii, propune testul ciclului care constă în „*traducerea succesivă a textului T din limba A într-o limbă B și apoi din B în C ș.a.m.d., urmând ca după un număr finit de etape să ne întoarcem în limba A de plecare. Deosebirea dintre forma inițială T1(A) a textului și forma sa T2(A) obținută la întoarcerea în A, va da o idee despre traductibilitatea textului T*” [39]. El formulează și ipoteza de a asocia fiecărui text un grad de traductibilitate care să aibă valori între zero și unu. „*Valoarea zero ar fi asociată, de exemplu, unui text de logică matematică, în timp ce pentru un text de Mallarmé sau de Ion Creangă, valoarea indicelui de traductibilitate s-ar depărta vertiginos de unu*” [40]. Însuși autorul acestei ipoteze recunoaște că „*suntem încă departe de posibilitatea de a elabora metode de evaluare a acestui indice*”. Puse alături, cea de-a treia regulă traductologică a lui Vermeer și Reiß cu afirmațiile lui Solomon Marcus, rezultă ceea ce juriștii numesc un „aspect contradictoriu” iar alăturarea aceleiași reguli cu testul retraducerii al lui Govaert (citad de Marcus) formează un paradox. Totuși, există și o cale matematică pe care s-ar putea demonstra că regula lui Vermeer și Reiß este valabilă. Procesul de traducere nu poate fi modelat după paradigma unei funcții matematice, adică a unei relații univoce între mulțimea elementelor unei limbi A (fie acestea *cuvinte/sintagme*, triade de tip *cuvânt/sintagmă – semnificați – sens* sau chiar *texte*) și mulțimea elementelor unei limbi B, căci univocitatea presupune ca oricare element din A să aibă o **imagine unică** în B. Această univocitate nu se manifestă nici la nivelul relației text sursă – text țintă (căci nici măcar un text matematic, care după Marcus, ar suporta o „*traducere perfectă dintr-o limbă în alta*”, nu suportă o traducere perfectă **unică**). Chiar dacă am accepta că între limba A și limba B s-ar putea stabili (în mod formal) o relație univocă de traducere (de tip funcție matematică), este absurd să presupunem că această relație ar fi și biunivocă, adică simultan injectivă (deci să nu existe două elemente diferite în A care să aibă aceeași imagine (traducere) în B) și surjectivă (ceea ce presupune să nu existe un element în B care să nu reprezinte imaginea (traducerea) unui element din A). Ori identitatea unui text original din limba A (T_A) cu retraducerea în limba A a „*imaginii lui* (T_A) în limba B prin *funcția traducere*” presupune ca relația de traducere să fie biunivocă (adică o funcție bijectivă). Traducerea nefiind biunivocă, în sensul matematic al cuvântului, nu este inversabilă, prin urmare traducerea din B în A nu este o funcție inversă a traducerii din A în B. Rezultă că testul retraducerii propus de Govaert reprezintă, în termeni coșerieni, o „*problematizare greșită*” [41], iar cea de-a treia regulă traductologică a lui Reiß și Vermeer este adevărată, putând fi chiar generalizată la nivel de limbă. Ipotetic vorbind, dacă am traduce într-o limbă B tot ce s-a scris și s-a vorbit vreodată într-o limbă A, am obține imaginea limbii A în limba B, dar aceasta imagine nu ar fi identică (și poate nici congruentă) cu însăși limba B. Prin retraducerea în limba A a acestei imagini nu va putea fi reconstruită limba A, completă și nedeformată.

A patra regulă traductologică din teoria scopului, care exprimă faptul că produsul actelor traductive trebuie să fie coerent, nu vine în contradicție cu teoriile lingvistice despre traducere, întrucât exprimă un principiu deja formulat de lingvistica textului. Cea de-a cincea regulă se referă, de asemenea, la coerența, însă nu trebuie confundate noțiunile: regula a patra se referă la coerența intratextuală, iar regula a cincea la ceea ce s-ar putea numi coerență intertextuală, altfel spus la fidelitatea produsului actului traductiv față de original. Desigur că actul traductiv trebuie să tindă către o transpunere fidelă a textului sursă, însă, având în vedere modul în care mediatorul lingvistic interpretează acest text din perspectiva unui anumit scop al traducerii, fixat aprioric, fidelitatea nu poate fi nici generală și nici absolută. Caracterul cel mai provocator îl are desigur regula a șasea care statuează ca regulă supremă a actului traductiv dependența acestuia de scopul urmărit,

desființând totodată primordialitatea și unicitatea textului original. În concepția lui Reiß și Vermeer nici nu poate exista un text sursă unic, ci, după cum se exprimă Prunč, „doar un număr finit de interpretări posibile într-un număr, de asemenea finit, de situații” [42].

Trebuie avut în vedere și modul în care autorii teoriei scopului definesc noțiunile de echivalență și adecvare. **Echivalența** este văzută ca o relație între textul sursă și textul țintă atunci când fiecare din aceste texte îndeplinesc (sau pot îndeplini) aceeași funcție comunicativă în propria cultură, la niveluri culturale de același rang [43]. Pentru analiza și evaluarea traducerilor, teoria scopului nu prezintă ca primordial și absolut necesar criteriul echivalenței ci criteriul adecvării, definind **adecvarea** ca relație între textul țintă și textul sursă atunci când este respectat în mod consecvent scopul procesului de traducere. Situația când textul sursă și textul țintă exercită aceeași funcție (la niveluri de rang identic ale celor două culturi) este considerată de Reiß și Vermeer ca fiind un caz particular. Prin urmare, și echivalența ar fi un caz particular al adecvării. Înlocuirea postulatului echivalenței cu postulatul adecvării, reprezintă pentru mediatorii lingvistici legitimizarea renunțării la ceea ce Ricoeur numea „hимера” dar și „idealul traducerii perfecte” [44] și totodată ieșirea de sub permanenta amenințare a intraductibilității. Unii lingviști ar putea considera hazardată această inversare a pozițiilor ierarhice ale echivalenței și adecvării în teoria traducerii. Nu mă hazardez să încep în acest loc o demonstrație cu privire la oportunitatea sau inoportunitatea inversării ierarhiei echivalență-adecvare în procesul traducerii, căci o asemenea demonstrație, pentru a fi inteligibilă și completă, trebuie să depășească cadrul lucrării. Și chiar dacă mi-ar reuși o asemenea demonstrație, infailibilitatea ei nu ar fi garantată, întrucât demonstrația ar rămâne vulnerabilă în privința obiectivității (eu fiind traducător) și relevanței (pentru teoria lingvistică a traducerii). Consider însă că prezentarea unei porțiuni dintr-o scrisoare a lingvistul Alexandru Philippide (adresată romanistului german Hermann Suchier [45]) ilustrează, cum nu se poate mai bine, procesul complex de transfer intercultural (adică traducere și adaptare culturală), chiar în cazul particular când autorul textului, mediatorul cultural și receptorii prezumați sunt toți lingviști, adică specialiști în același domeniu al cunoașterii. În rândurile citate mai jos, Philippide prezintă dificultățile pe care le întâmpină în înțelegerea și interpretarea lucrării *Principien der Sprachgeschichte* (1880) a neogramaticului Hermann Paul. Philippide nu-și propune să traducă această lucrare (căci, după cum el însuși declară, probabil nici n-ar fi putut, fiindu-i imposibil să se identifice cu autorul) ci, ca după modelul ei, să conceapă o lucrare care să aibă în spațiul lingvistic și cultural românesc aceeași funcție și același efect pe care lucrarea lui Paul, editată pentru prima oară în 1880 și pentru a zecea oară în 1995, le-a avut în spațiul lingvistic german. Cu toate că Philippide a lucrat în mod consecvent științific și a conștientizat alteritatea culturilor, lucrarea sa nu și-a atins scopul, pentru că el, prezumând (în mod greșit?) imposibilitatea unei traduceri reușite, a vrut să realizeze o **adaptare culturală echivalentă** cu originalul (din punct de vedere al funcției și scopului) și nu doar o **adaptare adecvată**, care să exercite în spațiul cultural românesc o posibilă altă funcție decât cea a lucrării lui Paul în spațiul cultural german.

„Eu am [...] mare bataie de cap cu principiile de istoria limbii. Am de multe ori scrupule de conștiință dacă înțeleg eu singur lucrurile despre care vreau să învăț pe alții. [...] Vei conveni însă că sarcina unui om ca Paul, care a făcut o capo d'operă, a fost mai ușoară decât a mea, care voi publica probabil o prostie. Paul este neamț, care a priceput lesne pe nemți și a găsit material bogat adunat de alții mai înainte. Eu sînt român, care a trebuit să-mi frămînt mîntea să înțeleg pe străini – și nu i-am înțales totdeauna – și nu am găsit nimic adunat de alții mai înainte.[...]”

Adauga la toate acestea că nici nu vreau să traduc pe Paul (și nici n-aș pute să-l traduc), nici să-l localizez [...]. După cum vei vede, eu spun cam același lucru, dar nu tocmai același lucru. Mai întîi nu este în firea mea de a mă identifica cu autorul pe care l-aș citi, aceasta calitate indispensabilă filologului îmi lipsește și, dacă nu mă înșăl, lipsește întregii rase latine. După aceea nici n-am înțales tot ce Paul spune. Ce spune, de pildă, în introducere, este pentru mine pură chineză! Și pe urmă nu mi-am putut niciodată da socoteală pentru ce și-a înșirat el materia în capitule așa după cum și-a înșirat-o. După cît am înțales, ai pute

pune capitulele lui într-o pălărie, le-ai putea trage la sorți și ar fi ganz egal. De aceea eu am căutat să înțeleg ceva, ce va da D[umne]zău, și apoi să lămuresc acel lucru cu exemple cât mai multe, scoase din dialectele limbii, cât pot fi până astăzi cunoscute [46].”

Observăm așadar că nu numai în cazul traducerii ci și în cazul adaptărilor culturale, nu numai în cazul textelor comune ci și în cazul textelor științifice, se poate rata dacă:

- nu se țintește adecvarea ci numai cazul particular al acesteia – echivalența, adică
- nu se admite aprioric că produsul actului traductiv sau de adaptare culturală are de cele mai multe ori alt scop și altă funcție decât textul de la care s-a pornit.

Drept concluzie, putem spune că Reiß și Vermeer nu consideră echivalența o categorie din teoria traducerii, întrucât aceasta nu posedă ceea ce Blaga a numit „demnitate categorială”, căci nu „ocupă un loc special în ierarhia conceptelor” și nu exprimă o noțiune înzestrată cu „o particulară aureolă, care tronează în ierarhia ideal-arhitectonică a cosmosului” [47]. Noțiunea de echivalență pare a nu avea în teoria scopului nici măcar „demnitatea” pe care o are noțiunea de categorie în gramatică [48]. Categoriile sunt numai „coerența intertextuală” (adică fidelitatea condiționată de scop față de textul sursă), coerența intratextuală (a produsului actului traductiv) și adecvarea. Echivalența este doar un mod al categoriei adecvare.

După cum constată Erich Prunč [49], raportul adecvare–echivalență postulat de Reiß și Vermeer răstoarnă ierarhiile anterioare [50] cu capul în jos, însă îl aduce pe mediatorul lingvistic cu picioarele pe un teren solid, dându-i posibilitatea să ia decizii în limitele unui spațiu pe care-l poate cuprinde.

2.3. Descrierea actului traductiv în teoria lui Mănttări

Justa Holz-Mănttări creează în lucrarea ei de doctorat *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode* (1984) un model în care, pentru prima dată în teoria traducerii, sunt incluși toți „actanții” implicați în actul traductiv, cu diferite roluri, adică:

- der **Bedarfsträger** - cel care are nevoie de traducere
- der **Besteller** - cel care lansează comanda traducerii
- der Ausgangstext – **Texter** - cel care produce (sau a produs) textul ce face obiectul traducerii
- der **Translator** - mediatorul lingvistic (traducătorul)
- der (Ziel)Text-**Applikator** - cel care lucrează cu textul țintă
- der (Ziel)Text-**Rezipient** - receptorul textului țintă [51]

Pentru ca să nu existe suspiciunea că modelul și noțiunile propuse de Mănttări sunt pur teoretice, le exemplific prin două situații traductive concrete (una în care rolurile actanților sunt disjuncte și una în care anumite roluri se suprapun).

1. Cetățeanul german **M** comite pe teritoriul României o faptă penală pentru care este „învinuit” de poliție și ulterior „inculpat” de procuratură. În aceste condiții, își angajează un avocat **N** ca să-i reprezinte interesele în fața instanței. Acesta îl sfătuiește că este util ca, în cazul în care nu a fost niciodată condamnat anterior, să prezinte instanței un certificat de cazier judiciar. Inculpatul **M** solicită autorității germane competente un certificat de cazier judiciar, care îi este apoi eliberat de funcționarul german **O**. Actul, fiind în limba germană, trebuie tradus în românește, în care scop inculpatul german se adresează unei agenții de traduceri **Q**. Aceasta comandă traducerea la un traducător **T**. Traducerea este prezentată apoi atât avocatului **N**, care utilizează informația din traducere pentru redactarea „întâmpinării”, cât și judecătorului **J**, ca act probatoriu.

În situația prezentată:

M – are nevoie de traducere (este „Bedarfsträger”, conf. terminologiei lui Mănttări)

Q – lansează comanda traducerii („Besteller”)

O – este autorul textului sursă (Ausgangstext – Texter)

N – lucrează cu produsul actului traductiv

J – este receptorul produsului actului traductiv

O altă situație este următoarea:

2. Un lingvist **B**, nevorbitor de germană, își propune să scrie o lucrare despre teoria traducerii și vrea să citească (pentru a se documenta) eseuul lui Coșeriu *Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie*. Pentru aceasta apelează la un traducător. În cazul de față, în persoana lingvistului **B** se suprapun toți actanții în afară de traducător și autorul textului sursă.

Se poate constata că atingerea scopurilor efective ale celor două acte traductive (și anume, acela ca inculpatul **M** să capete o pedeapsă penală cât mai mică, respectiv lingvistul **B** să scrie o lucrare cât mai documentată) nu depinde numai de competența și responsabilitatea traducătorilor, ci și de prestația celorlalți actanți și de modul de cooperare.

Holz-Mänttari atrage atenția asupra faptului că trăim într-o lume bazată pe diviziunea socială a muncii și, prin urmare, orice activitate profesională presupune specializare. Dar diviziunea muncii trebuie să fie reglementată de norme prin care sunt stabilite raporturile ierarhice, atribuțiile și răspunderea fiecărui „actant”. Ea vede procesul de traducere ca activitate prestată de experți (al căror rol nu este numai acela de a transpune texte dintr-o limbă în alta) dar totodată ca parte a unui proces comunicațional complex, în cadrul căruia între *actanți* „trebuie încheiat, în mod explicit sau implicit un fel de contract de cooperare” [52].

Aceasta este o posibilă cale de ieșire a traducătorului din paradoxul lui Franz Rosenzweig, care spune că a traduce înseamnă să fii *slugă la doi stăpâni* [53], „*il slujești pe străin în opera sa, dar și pe cititor în dorința de a și-o apropia*” [54]. În această situație, traducătorul, spune Ricoeur, trebuie să învingă o dublă rezistență, și anume rezistența manifestată de cititor și rezistența dinspre partea limbii străinului (adică a limbii sursă):

„Rezistența dinspre partea cititorului nu trebuie subestimată. Pretenția la autosuficiență, refuzul medierii străinului au alimentat în secret nenumărate etnocentrisme lingvistice și, lucru și mai grav, nenumărate pretenții la hegemonie culturală [...] Rezistența față de lucrarea traducerii, ca echivalent al lucrării amintirii, nu este însă cu nimic mai mică nici dinspre partea limbii străinului.” [55]

Mänttari vine cu un model, care îl eliberează pe mediatorul lingvistic de obligația de a fi „*slugă la doi stăpâni*”, transformându-l într-un expert. În plus, modelul lui Mänttari evidențiază faptul că, în procesul traductiv, **nu numai mediatorul lingvistic are responsabilități**. Teoriile lingvistice ale traducerii pornesc cel mai adesea de la ipoteza simplificatoare că textele și discursurile sursă sunt perfecte (din punct de vedere al coeziunii, coerenței etc.); dacă sunt defectuoase nu merită să fie traduse, dar în orice caz (chiar dacă ar fi traduse) traducerea lor nu este nicicum relevantă pentru cercetarea fenomenului actului traductiv.

Dar practica traducerii scoate la lumină un cu totul alt aspect. Dacă traducătorii ar cere solicitanților de traduceri doar texte perfecte, pentru ca la rândul lor să poată livra traduceri perfecte, s-ar autoelimina din așa-numita industrie a traducerilor și medierii lingvistice. Texte defectuoase întâlnim nu numai în comunicarea cotidiană, ci și în hotărâri judecătorești și legi (în special în cele românești), în lucrări prezentate de universitari (atât români, cât și germani sau de alte naționalități) la conferințe, în discursuri politice etc. După știința mea, teoriile lingvistice ale traducerii nu spun nimic despre cum trebuie să se desfășoare actul traductiv în asemenea situații, adică în ce măsură corectarea neexplicită a erorilor autorului reprezintă o obligație a mediatorului lingvistic sau o trădare.

Teoria lui Mänttari (elaborată aproape simultan cu lucrarea *Grundlegung einer allgemeinen Translatinstheorie* a lui Reiß și Vermeer, dar desigur sub influența unor lucrări anterioare ale lui Vermeer [56]) completează și desăvârșește teoria scopului, oferind un model în care diferențele culturale, de altă natură decât lingvistică (de exemplu, diferențe axiologice sau psihosociale, diferențe de tradiție etc.) pot fi (și trebuie) avute în vedere în traducere, chiar și în cazul celor mai banale texte.

De exemplu, cel care traduce din română în germană o scrisoare, care începe cu „*Stimată domnișoară Profesor*”, va trebui să țină cont de uzanțele sociale actuale ale culturii țintă, și să nu traducă *ad litteram*, adică „*Gehrtes Fräulein Professor*”, căci mesajul ar putea fi perceput ca

ofensator (având în vedere că „*Fräulein*” este un cuvânt ieșit din uzul limbii germane, iar utilizarea masculinului generic este considerată în spațiul germanofon, în special în mediile academice, în administrație și în justiție, ca discriminatoriu) ci prin expresia „*Sehr geehrte Frau Professorin*” (adică „*Mult stimată doamnă Profesoară*”).

Am văzut în teoria lui Reiß și Vermeer că pentru traducere **nu există textul sursă**, ca unic și sfânt original, **ci texte sursă**, căci doar anumite componente ale textului, funcție de scop, receptori, percepție și interpretare (percepția și interpretarea fiind până la urmă determinate tot de scop) sunt transferate în spațiul altei limbi și altei culturi. Textul este privit ca **ofertă de informații**. Mănttări extinde sfera noțiunii traductologice *ofertă de informații*, incluzând în aceasta întreg materialul utilizat de mediatorul lingvistic în actul traductiv (de exemplu, în cazul traducerii unei hotărâri judecătorești, oferta de informații poate cuprinde și textul de lege pe baza căruia a fost pronunțată respectiva hotărâre, în măsura în care traducătorul trebuie să consulte această lege pentru a putea traduce adecvat hotărârea). Apar greutăți deloc de neglijat atunci când există o diferență considerabilă, din punct de vedere cantitativ și/sau calitativ, între componenta sursă și componenta țintă a ofertei de informații. Această dificultate este specifică nu numai traducerii, ci și oricărui tip de transfer intercultural. Am văzut că însuși Philippide a întâmpinat această greutate atunci când a scris *Principiile de istoria limbii*, pornind de la lucrarea lui Hermann Paul. Mai sus am arătat ce îi mărturisește Philippide lui Hermann Suchier în această privință:

„*Vei conveni însă că sarcina unui om ca Paul, care a făcut o capo d'operă, a fost mai ușoară decât a mea, care voi publica probabil o prostie. Paul este neamț, care a priceput lesne pe nemți și a găsit material bogat adunat de alții mai înainte. Eu sînt român, care a trebuit să-mi frămînt mintea să înțeleg pe străini – și nu i-am înțeles totdeauna – și nu am găsit nimic adunat de alții mai înainte*” [57].

Observăm așadar, că și un mare lingvist poate întâmpina greutăți chiar atunci când traduce „pentru sine” un text (dintr-o limbă pe care o cunoaște temeinic). Mult mai dificil este atunci când traducerea se face „pentru alții”. Acest aspect este evidențiat în teoria lui Mănttări, căci practica traducerii reprezintă, în primul rând, „a traduce pentru alții”.

3. Concluzii

Traducătorul nu trebuie privit ca simplu producător de texte pe baza altor texte, ci ca expert, cu competențe, atribuții și responsabilități precise, care își desfășoară activitatea în cooperare cu alți „actanți” implicați în actul traductiv. Traducerea textelor nu este un act pur lingvistic, ci un act complex de natură lingvistică, hermeneutică (căci textele trebuie interpretate) și semiologică (pentru că trebuie decodate semne și simboluri). În prezenta lucrare se explică care este diferența dintre traductologie și știința lingvistică a traducerii și de ce noțiuni traductologice precum scop, adecvare și actant (așa cum ele au fost definite de Reiß - Vermeer și Mănttări) sunt esențiale și necesare pentru descrierea completă și îndeplinirea responsabilă a actelor traductive.

Referințe

- [1] Adică ca ansamblu (sistemoid) de cunoștințe dintr-un domeniu al cunoașterii;
- [2] Sau ansamblu **sistematic** (sistem) de cunoștințe dintr-un domeniu al cunoașterii;
- [3] Pe bună dreptate, matematica, deseori numită „regina științelor”, nu este considerată unanim a fi ea însăși o știință, căci nimeni nu a reușit vreodată să-i definească obiectul.
- [4] (printre care și Eugen Coșeriu)
- [5] Denumirea de origine franceză „traductologie” nu este utilizată doar în „lumea francofonă”, ci și în alte spații lingvistice, cum ar fi cel spaniol („traductología”) sau cel românesc.
- [6] (Jeanrenaud, 2006: 285)
- [7] Acest termen este utilizat și de Coșeriu. Vezi (Kabatek / Murguia, 1997: 159)
- [8] Vezi (Prunč, 2002: 9): „Das Fremdwort *Translation* wird in der Bedeutung *Übersetzung* zum ersten Mal vom humanistischen Arzt Heinrich Steinhöwel (1412-1483), der unter anderen auch Petrarca und Boccaccio übersetzte, verwendet. Von seiner Äsop-Übersetzung (ca. 1476) heißt es,

sie gebe die Texte des griechischen Fabeldichters „in der nūwen translation usz kriechisch in latin1“ wieder (zit. nach Grimm DWB 21, 1239). In der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts finden wir *translation* noch bei einigen Autoren und hierauf nur mehr in Wörterbüchern, wo es als Synonym zu *vertolmetschung* und *übersetzung* angeführt wird (vgl. Grimm ebd.). In der heutigen wissenschaftlichen Bedeutung wurde *Translation* 1968 von Otto Kade als Überbegriff für *Übersetzen* und *Dolmetschen* eingeführt“.

[9] (Oprea, 2008: 340)

[10] (Mondin, 2008: 181 – 182)

[11] (Stolze 2005: 17-18)

[12] (Ibidem: 19)

[13] Apud (Stolze 2005: 19)

[14] În limba germană actuală *Dolmetschen* nu mai are aceeași accepțiune.

[15] Prin *traducere*, Steiner înțelege nu numai transpunerea sensurilor dintr-o limbă în alta, ci orice act de comunicare sau interpretare, adică și *traducerea intralingvistică*.

[16] Mențiunea autorului

[17] (Steiner 1983: 106-107)

[18] Ibidem

[19] Vezi (Coșeriu: 1981): text publicat pe

http://www.revuetexto.net/Lettre/Coseriu_Uebersetzung.pdf (accesat la 10.11.2011).

[20] (Prunč 2002: 136)

[21] (Coșeriu 1981: 1.2)

[22] Ibidem (6.2.3) Traducere autorului după textul:

„ 6.2.3. *Ein allgemeingültiges Uebersetzungsideal ist eine contradictio in adiecto, denn eine allgemeingültige optimale Invarianz für das Uebersetzen kann es ebensowenig geben, wie es ein allgemeingültiges Optimum für das Sprechen überhaupt gibt. Das Uebersetzen ist am ehesten dem Sprechen analog, und es gelten deshalb für das Uebersetzen wie für das Sprechen nur finalistisch motivierte und finalistisch differenzierte Normen. Auch die "beste Uebersetzung" schlechthin für einen bestimmten Text gibt es aus demselben Grund nicht: Es gibt nur die beste Uebersetzung dieses Textes für bestimmte Adressaten, zu einem bestimmten Zweck und in einer bestimmten geschichtlichen Situation*”. (Text preluat de pe:

http://www.revuetexto.net/Lettre/Coseriu_Uebersetzung.pdf (accesat la 10.11.2011)

[23] (Reiß/Vermeer 1984: 96)

[24] Ibidem: 101

[25] (Prunč, 2002: 162)

[26] Ieronim traduce pentru a universaliza, adică pentru a realiza o versiune standard (canonică) a Bibliei, care să fie valabilă pentru întreaga lume creștină. Luther traduce pentru a particulariza versiunea universală, adică pentru a realiza o versiune, care să poată fi înțeleasă de o anumită comunitate lingvistică (cu o anumită tradiție lingvistică și culturală).

[27] Termen preluat din lucrările lui Ioan Oprea (vezi: Oprea 2008)

[28] (Humboldt, trad. Eugen Munteanu, 2008)

[29] (Steiner, 1983: 115)

[30] Titlul lucrării este *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*

[31] (Reiß/Vermeer, 1984: 119)

[32] în textul original apare cuvântul „Translat“, vezi (Reiß/Vermeer: 1984:119)

[33] Trebuie recunoscut că, din păcate, mulți traductologi (printre care și Reiß, Vermeer, Holz-Mänttari) nu au manifestat în crearea și utilizarea terminologiei de specialitate strategia transparenței (pe care o întâlnim, de exemplu, în scrierile lui Eugen Coșeriu) și se pare că nici nu i-a interesat prea mult ca termenii și textele lor să aibă un „grad de traductibilitate” (termen preluat din (Marcus 2011: 896)) ridicat Altfel stau lucrurile în lingvistică. Evidențiind modul generator de confuzie în care Gottlob Frege definește și utilizează termenii *Bedeutung* (semnificație) și *Sinn* (sens) „împotriva uzului lingvistic german”, Coșeriu explică cum înțelege el că trebuie utilizați

termenii: „În terminologia mea, încerc [...] să corespund pe cât posibil tradiției și, în același timp, să nu mă îndepărtez prea mult de uzul lingvistic cel de toate zilele al limbii respective (în cazul de față germana). Încerc să utilizez ca termeni de specialitate exact definiți acele cuvinte ale unei limbi care, chiar dacă nu întotdeauna, măcar de cele mai multe ori, denumesc întocmai ceea ce și eu desemnez cu termenii mei.” (Coșeriu, 2009: 118-119). Aceasta nu înseamnă că Eugen Coșeriu pune un semn de egalitate între termen și cuvânt. Referindu-se la semnificații *Bedeutung* (*semnificație*), *Bezeichnung* (*desemnare*) și *Sinn* (*sens*), subliniază faptul că „este vorba [...] de termeni științifici utilizați în mod consecvent și nu de cuvinte ale limbajului zilnic ca atare, care permit și mai multe utilizări” (Ibidem)

[34] (Oprea 2007: 295)

[35] (Ricoeur 2005 : 90)

[36] (Prunč 2002: 64-80)

[37] Vezi Prunč 2002: 111

[38] (Marcus 2011: 896)

[39] Ibidem

[40] Ibidem

[41] Vezi titlul lucrării (Coșeriu, 1981)

[42] (Prunč 2002: 163)

[43] (Reiß/Vermeer 1984: 139)

[44] (Ricoeur 2005: 68 și 72)

[45] Vezi scrisoarea lui Al. Philippide către Hermann Suchier din 25 ianuarie 1984, reprodusă în (Philippide-Oprișan 1986: 99-100)

[46] Text reprodus după (Philippide – Oprișan: 1986, pg. 99-100)

[47] (Blaga 2011: 415)

[48] Conform lui Iorgu Iordan, noțiunea de categorie gramaticală „se referă la sensul gramatical sau la valoarea gramaticală” (Iordan/Robu 1978: 333)

[49] (Prunč 2002: 168)

[50] din teoriile lingvistice ale traducerii, de exemplu

[51] Schema preluată, tradusă și adaptată după (Prunč 2002: 182).

[52] (Prunč 2002: 178-179)

[53] Apud (Ricoeur 2005: 66)

[54] Ibidem

[55] (Ricoeur 2005: 67)

[56] (Prunč 2002: 178)

[57] Text reprodus după (Philippide – Oprișan: 1986, pg. 100)

Bibliography

Alexandru I. PHILIPPIDE în dialog cu contemporanii, vol. I-II, ediție îngrijită, prefață, traduceri, note și indice de I. Oprișan, București, Minerva, 1986.

BLAGA, Lucian, *Trilogia culturii*, București, Humanitas, 2011.

COȘERIU, Eugenio, *Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie*, (publicat în L. Grähs, G. Korlén, B. Malmberg (Hrsg.), *Theory and Practice of Translation*, Bern, Frankfurt/Main, Las Vegas, S. 17-32; abgedruckt in *Übersetzungswissenschaft*, hrsg. von W. Wilss, Darmstadt 1981, S. 27-47), preluat de pe

http://www.revuetexto.net/Lettre/Coseriu_Uebersetzung.pdf. (accesat la 15.08.2011).

COȘERIU, Eugeniu, *Omul și limbajul său: Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, antolog., argument și note de Dorel Fînaru, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2009.

HOLZ-MÄNTTÄRI, Justa, *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode. Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Ser. B 226*, Helsinki, 1984.

HUMBOLDT, Wilhelm von, *Despre diversitatea structurală a limbilor omenești și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității; trad., pref.: Eugen Munteanu*, București, Humanitas, 2008.

IORDAN, Iorgu / Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.

JEANRENHAUD, Magda, *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*, Iași, Polirom, 2006.

KABATEK, Johannes / Murguía, Adolfo, *Die Sachen sagen, wie sie sind... Eugenio Coseriu im Gespräch*, Tübingen, Gunter Narr, 1997.

MARCUS, Solomon, *Paradigme universale*, Pitești, Paralela 45, 2011.

MONDIN, Battista, *Manual de filozofie sistematică (Vol. 1: Logică, Semantică, Gnoseologie)*, Iași, Sapienția, 2008.

OPREA, Ioan, *Comunicare culturală și comunicare lingvistică în spațiul european; cuvânt înainte: Ioan Oprea*, Iași, Institutul European, 2008.

OPREA, Ioan, *Elemente de filozofie a limbii*, Iași, Institutul European, 2006.

PRUNČ, Erich, *Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1. Orientierungsrahmen, 2. erweiterte und verbesserte Auflage*, Graz, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft, mit Unterstützung der Universität Graz, 2002.

REISS, Katharina / Vermeer, Hans J., *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen: Max Niemeyer, 1984.

RICOEUR, Paul, *Despre traducere; traducere și studiu introductiv de Magda Jeanrenaud; postfață de Domenico Jervolino*, Iași, Polirom, 2005.

STEINER, George, *După Babel. Aspecte ale limbii și traducere; traducere de Valentin Negoită și Ștefan Avădanei; prefață de Ștefan Avădanei*, București, Editura Univers, 1983.

STOLZE, Radegundis, *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*; 4., überarbeitete Auflage, Tübingen, Narr, 2005.

